

«Перший розум наш...»

Микола СЛАВИНСЬКИЙ

Щоосені студентське братство Національного університету «Києво-Могилянська академія» проводить у Києві акцію «Чистий Сковорода». Особливо урочистою вона була нещодавно – незадовго до 290-річчя від дня народження геніального філософа, про якого Павло Тичина сказав так: «Перший розум наш...». Після карнавальної ходи першокурсники помили пам'ятник великому українцеві й ушанували його прочитаними з пам'яті афоризмами та поетичними рядками. Вони знову й знову лунали на столичному Подолі, неподалік славетного вишу, куди 1734 року вступив і де, з перервами, майже десятиліття навчався виходець із небагатої козацької родини.

Спудеї самим собі й зацікавленим перехожим нагадали, що народився майбутній мандрівний любомудр у сотенному містечку Чорнухи на Полтавщині, під час навчання в академії завжди першим приходив до її велетенської книгозбірні, без чийохось спонук опанував кілька мов, зокрема грецьку, латинську, церковнослов'янську та німецьку. Мав чудовий голос, отож 1741 року Григорія забрали до придворної хорової капели цариці Єлизавети. У Петербурзі козацький син не лише співав, а й здобув ґрунтовну музичну освіту та звання регента, який, досконало знаючи тонкощі церковної служби, мав право керувати хором.

У серпні 1744 року, коли цариця з капелюю приїхала до Києва, молодий регент добився звільнення й продовжив навчання в академії (вступив до неї дванадцятирічним). Пізніше Григорій Сковорода в одному з листів наголосив: «Втрачений той час, який ти не використав на навчання». Саме багатогранні знання стали передумовою зарахування непогамовного допитливця до російської місії, яка вирушила в угорське місто Токай. Та унікальна місія під керівництвом генерала Ф. Вишневського діяла на Заході не один рік. Сковорода (як штатний півчий) побував у Відні, Братиславі та інших європейських містах. Відтоді постійне мандрування стало визначальним у житті філософа. Він прагнув не просто побачити навколишнє, а пізнати світ, а через нього – й себе, ба навіть передусім себе.

В Україну Сковорода повернувся лише восени 1750 року. З великою любов'ю викладав піітику в Переяславському колеґіумі. Прагнув спокою й затишку, та не змовчав, коли його своєрідні методи вчителювання викликали заперечення в тамтешнього єпископа. Твердість і незалежність викладача піітики неабияк розлютили сановитого цер-

ковника. Сковорода не схилив гордо піднесеної голови – залишив колеґіум і, повернувшись до Києва, ще два роки навчався в академії. Відвідував богословський клас, де вже поважному спудею пророкували блискучу духовну кар'єру. Та для цього необхідно було йти в ченці. Сковорода обирає інший шлях – не монастирські повинності, а вчителювання. За кілька років (1755 – 1759), проведених, з перервами, на Переяславщині, Григорій Савич став справді народним філософом, авторитетним просвітителем-гуманістом. Тоді ж розпочалася поетична творчість мислителя.

Після переїзду до Харкова Сковорода викладав поетику в місцевому колеґіумі, написав низку трактатів, здобув неабияку славу як оратор. Саме в цей час філософ зустрів Михайла Ковалинського, який пізніше написав його докладну біографію. У «Житті Сковороди» найвідданіший учень так характеризував свого навчителя: «Уставав дуже рано, їв раз на день, без м'яса і риби, був завжди веселий, сильний, рухливий, з усього задоволений, до всіх добрий, усім готовий послужити. Поважав і любив добрих людей без різниці їх стану, навідувався до хворих, розважав сумних, ділився останнім з тим, хто нічого не мав». Здавалося б, цілковита ідилія, злагода з собою та світом. Насправді це було не так. Тогочасні можновладці не сприймали як способу життя, так і напряду мислення філософа. Після численних непорозумінь і зіткнень із підступними кар'єристами та невтомними інтриганми, зокрема колишнім однокурсником, а на той час уже єпископом Миславським, Сковорода обирає незнаний до того стиль життя – нескінченне мандрування. Тривало воно до останнього дня філософа, який ніколи не розлучався з Біблією, сопілкою або флей-

тою та оповитоку легендами торбою з новими й новими писаннями.

За радянських часів філософа робили мало не марксистом і зазвичай наголошували: «Значний вплив на формування світогляду Сковороди мав той дух протесту, морального осуду кріпосницьких та буржуазних порядків і їхніх носіїв, що поширювався в середовищі трудового селянства й козацтва». Звичайно, сьгодні мислителя оцінюють інакше, проте й досі ще не ніхто з наших філософів не пройшов його шляхами, до кінця не розшифрував суті багатьох афоризмів самотнього любомудра, зокрема й такого: «Щоб пізнати Бога, треба пізнати самого себе».

Григорій Савич був невтомним трударем, творцем – спав чотири години на добу, багато читав, знав твори Декарта, Локка, Бекона, не лише пояснював учення Галілея, а й сам користувався телескопом. Любив удивлятися в небо й свою душу, ненастанно вигострював природний розум, складав байки... Був справді волелюбною людиною, жив так, як хотів, повсякчас утверджував неспростовну істину: «Всяк должен узнать свой народ і в народі себе».

Завершився життєвий шлях Григорія Сковороди в селі ПанІванівка (нині Сковородинівка) Золочівського району Харківської області. Тоді, за спогадами Срезневського, був прегарний день. Визнаний любомудр багато жартував, оповідав про свої подорожі. Потім пішов до саду й заходився копати собі могилу. Господареві сказав: «Пора, друже, закінчити мандрівку». Після довгих умовлянь повернувся до хати, перемінив білизну, помолився Богу й, підклавши під голову сіру свитку та останні нотати, склав навхрест руки на грудях. Було це 9 листопада 1794 року. Над могилою, на прохання самого Сковороди, написано: «Світ лив мене, та не впіймав».

